

**ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ АРХЕОЛОГІЇ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ У ПЕРШІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНИХ АРХІВНИХ ФОНДІВ)***Наталія БІЛАС**Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна, e-mail: nbilas@meta.ua*

Традиція викладання археології у Львівському університеті, одному з найстаріших університетів країни, відносить нас до першої половини ХІХ ст. У подальшому свою лепту в становлення археології у Львівському університеті внесли І. Шараневич, М. Грушевський, Л. Цвіклінський. Першу кафедру класичної археології та праісторії в університеті очолив К. Гадачек (1905–1914), а розквіт археології в цій науково-навчальній інституції припадає на 1916–1939 рр., коли тут функціонували дві кафедри археології на чолі з Е. Буляндою і Л. Козловським. Усі вчені-археологи Львівського університету підтримували тісні контакти та налагоджували співпрацю з науковими установами краю та закордону. Така співпраця передусім залежала від їхніх наукових інтересів, індивідуальних зв'язків та особистих матеріальних можливостей. Особливо тісними були взаємозв'язки львівських археологів з краківськими інституціями, тому не дивно, що матеріали до історії археології у Львівському університеті відклалися у їхніх наукових фондах. Вимушений переїзд 1945 р. групи львівських учених до Вроцлава також спричинився до того, що в архіві Вроцлавського університету зберігаються цікаві свідчення не лише біографічного характеру, а й щодо львівської академічної археології 20–40-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Львівський університет, класична археологія, праісторія, Краків, Вроцлав, К. Гадачек, М. Смішко, Е. Булянда, К. Маєвський.

Львівський університет по праву вважається одним з найдавніших університетів на українських землях та одним з найповажніших вищих навчальних закладів у Східній Європі. Традиція викладання археології в університеті сягає першої половини ХІХ ст., коли студентам теологічного факультету у 1836 р. почали читати курс біблійної археології [Білас, 2007, с. 80–83]. Поява в другій половині ХІХ ст. дієвих особистостей, зацікавлених у розвитку археологічної науки у стінах університету, а також зміна державної політики в галузі охорони та дослідження пам'яток минулого, призвели до позитивного вирішення питання початку археологічних студій також на філософському факультеті. Однак ще задовго до відкриття окремої кафедри археології відомості з цього предмету викладалися деякими професорами в рамках тих курсів, які вони читали. З цього приводу згадаємо передусім Ісидора Шараневича (1829–1901) – професора кафедри австрійської історії (1871–1899) та Михайла Грушевського (1866–1934) – професора кафедри загальної історії зі спеціальним оглядом історії Східної Європи (1894–1916), дослідження яких дали цілеспрямований поштовх археологічним студіям на заході України і виробленню модерної археологічної методології. Також добровільно і понад свої обов'язки протягом багатьох років заняття з класичної археології проводив професор класичної філології Людвік Цвіклінський (1853–1942), директор кабінету класичної археології [Білас, 2005, с. 49–60]. Лише у 1903 р. посаду приват-доцента класичної археології обійняв Кароль Гадачек (1873–1914), затверджений 1905 р. надзвичайним професором кафедри класичної археології та праісторії Львівського університету (з 1909 р. – звичайний професор). Оскільки кафедра тоді ототожнювалася з професором, який вів самостійний курс, то саме 1905 р. можна по праву вважати за рік завершення процесу становлення археологічної освіти в університеті [Білас, 2005, с. 60–64].

Нова сторінка в історію розвитку археології в університеті була вписана у міжвоєнний період, коли археологічні дослідження були предметом діяльності двох кафедр – кафедри археології та історії матеріальної культури (частіше використовували назву “кафедра класичної археології”) та доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (вживали ще назву “кафедра праісторії”). Доісторичну археологію разом з історією первісного суспільства та антропологією вивчали як суміжні галузі антропологічних знань, оскільки були пов’язані предметними взаємозв’язками¹. Натомість класична археологія – єдиний навчально-науковий підрозділ окремої однойменної спеціалізації – віднесена до низки таких наукових дисциплін, як класична філологія, історія стародавнього світу, історія античного мистецтва.

У 1916–1939 рр. завідувачем кафедри класичної археології був відомий знавець античного мистецтва професор Едмунд Булянда (1882–1954). У звіті про діяльність кафедри класичної археології, складеному 22 червня 1939 р., подано такий її особовий склад: керівник – Е. Булянда, ад’юнкт доктор Іван Старчук (у 1930–1935 рр. асистент), старший асистент, доц. Казимир Маєвський (з 1930 р. асистент, з 1935 р. ад’юнкт), заступник асистента Євгеніуш Конік, старший музейний вожни Анджей Козловський. У попередні роки співробітниками кафедри були Казимир Міхаловський (асистент у 1924–1933 рр.), Єжи Кульчицький (асистент у 1922–1934 рр.), Роман Петеленз-Лукаевич (старший асистент-волонтер у 1930–1931 рр.), Яніна Орушувна (демонстратор археологічного семінару у 1920 р., асистент у 1921–1928 рр.) та інші.

Кафедра праісторії заснована 1921 р. Її очолював відомий археолог, політичний та громадський діяч професор Леон Козловський (1892–1944). На кафедрі впродовж 1921–1939 рр. працювали: Кароль Стояновський (асистент у 1922–1926 рр.), Ян Брик (асистент у 1926–1932 рр.), Маркіян Смішко (асистент з 1932 р., ад’юнкт з 1937 р.), Тадеуш Сулімірський (1931–1935 рр. – приват-доцент, 1935–1937 рр. – ад’юнкт), Владислав Ягелло (1937–1938 рр. – молодший асистент), Казимир Журовський (1938–1939 рр. – молодший асистент). Окрім цього, у зв’язку з політичною діяльністю професора Л. Козловського, керівництво кафедрою та інститутом доісторичної археології (в якості заступника) з 5 грудня 1930 р. здійснював професор кафедри етнології зі спеціальним оглядом етнографії польських земель Адам Фішер (1889–1943). У 1931/32 навчальному році рада гуманітарного факультету довірила керівництво кафедрою праісторії (в якості заступника професора) доц. Т. Сулімірському, а з 1932/33 навчального року він же очолив й інститут доісторичної археології та праісторичний семінар. Л. Козловський повернувся до керівництва кафедрою та інститутом 1 липня 1935 р.

Таким чином, у 1905 р. завершився процес становлення археології у Львівському університеті, а у міжвоєнне двадцятиріччя вона вийшла на якісно новий рівень – тут функціонували дві археологічні кафедри: класичної археології (проф. Е. Булянда) та праісторії (проф. Л. Козловський). Вчені-археологи Львівського університету підтримували тісні контакти та співпрацювали з науковими інституціями краю та закордону. Хоча у 1920–1930 рр. функції регулятора інтелектуальних взаємин намагалися монополізувати державні установи, наукові контакти вчених передусім залежали від їхніх наукових інтересів, індивідуальних зв’язків та особистих матеріальних можливостей. Особливо тісними були взаємозв’язки львівських археологів з краківськими інституціями, зокрема, з Ягелонським університетом, Польською академією знань і вмінь (PAU), Краківським археологічним музеєм. Тому не дивно, що матеріали до історії археології у Львівському університеті відклалися у їхніх наукових фондах.

Предметом нашого аналізу будуть справи, які зберігаються в архівах Краківського археологічно музею та Вроцлавського університету. Відмітимо, що порівняно, наприклад, з архівом Польської академії наук і Польської академії знань і вмінь (PAN і PAU), в архіві Краківського археологічного музею їх виявилось значно менше, ніж ми розраховували.

Так, серед *спадщини проф. Володимира Деметрикевича* (1859–1937) зберігається один лист І. Шараневича [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, Jzydor Szaraniewicz 1902 г., 1 list]. Зразу вкажемо на те, що упорядники допустилися помилки в

¹ Викладачі кафедри праісторії також читали лекції студентам, які спеціалізувалися на “слов’янознавстві”.

датуванні листа – 13 червня 1901 р., а не 1902 р., бо 4 грудня 1901 р. автора листа уже не стало. Помилку допущено через справді нечітко написану самим І. Шараневичем дату, зрештою, його почерк загалом дуже важко піддається прочитанню. Текст листа цікавий з огляду на те, що він присвячений опрацюванню та публікації матеріалів з розкопок могильників у селах Чехи (тепер Лугове) і Висоцько Брідського повіту, проведених І. Шараневичем кількома роками раніше. Хоча уже з вересня 1899 р. звичайний професор австрійської історії І. Шараневич, на його ж прохання, був у відставці [ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2091, арк. 11], він до самої смерті продовжував працювати в галузі археології, яка уже давно перейшла у нього з розряду аматорства у справжнє покликання. Зрештою, й університет він залишив лише формально, бо ще 22 березня 1899 р. у листі до декана філософського факультету залишив за собою право і після відставки надалі викладати 2–3 дні на тиждень історію Австрії та історію Галичини, якщо йому вдасться віднайти нові джерельні дані, зокрема з праісторії [ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2091, арк. 16–17].

Також серед спадщини проф. В. Деметрикевича в архіві Краківського археологічного музею можна ознайомитися з п'ятьма листами переписки з К. Гадачком – чотири від К. Гадачека [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, Prof. K. Hadaczek 1907–1908, 1911, 4 listy, 1 koperta] та одна чернетка листа В. Деметрикевича [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, W. Demetrykiewicz do K. Hadaczeka 1912 r., 1 list, 4 str.]. Відзначимо, що чернетки своїх листів В. Деметрикевич писав простим олівцем на не надто якісному папері, тому їхнє прочитання спричиняє певні труднощі (окремо відмітимо ще й невиразний почерк професора!). Кореспонденція ж К. Гадачека відзначається якісним і дорогим папером, хоча почерк його також деколи непростий для прочитання.

Погоджуємося з думкою Наталі Булик, що попри не завжди приязні стосунки їхня ділова переписка була ввічливою [Булик, 2014, с. 227]. К. Гадачек в листах звертався до свого адресата “*Łaskawy Panie Kolego*” (тричі) та “*Wielmożny Panie Kolego*”, а В. Деметрикевич – “*Wielmożny Panie Kolego*”. Так, у листі від 4 грудня 1907 р. [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, Prof. K. Hadaczek 1907–1908, 1911, str. 1–3] К. Гадачек спочатку запитував, коли спливає термін подачі статей до історичної енциклопедії, а далі інформував, що підготував до друку матеріали з розкопок могильника біля Пшеворська. Запитує, чи готова Академія видати це окремою монографією, бо тільки ілюстративний матеріал до цієї публікації – близько 150 фотографій² дуже гарного посуду і виробів з металу. Вказував, що така публікація докладно проілюструвала б, які культури були представлені на польських землях у III–IV ст. після Хр. (коли 1909 р. вийшла публікація “Тілопальний могильник біля Пшеворська”, він датував його II–III ст.). Також ділилися у листах дослідники і результатами польових досліджень, зокрема розкопок К. Гадачека в с. Гаць (біля Пшеворська). В. Деметрикевич, в свою чергу, в листі обговорював подану К. Гадачком працю, присвячену кошиловецьким матеріалам.

Відзначимо лист від 27 жовтня 1908 р. [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, Prof. K. Hadaczek 1907–1908, 1911, str. 9–12], в якому К. Гадачек дуже високо оцінював багаторічні археологічні розкопки Софії Шембекувни (1884–1974), згадував також позитивно і про археологічні дослідження її старшої сестри – Ядвіги Шептицької (1883–1939)³.

---

² Відмітимо, що частина цих світлин збереглася і зараз знаходиться у фондах Музею історії Львівського університету.

³ Сестри зайнялися археологічними розкопками ще у дуже юному віці: 1897 р. розпочали досліджувати могильник римського часу на території рідного села Семенец (Siemianic). Одразу налагодили контакт з д-ром Болеславом Ерзепкім, кустошом музею Товариства приятелів наук у Познані. Розкопали кілька поховань римського часу, а матеріали, після зарисування та описання, віддали до зазначеного музею. Результати цього першого етапу досліджень опубліковані Ядвігою Шембекувною 1902 р. в щорічнику “*Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki w Poznaniu*”. Після шлюбу Ядвіги з Леоном Шептицьким (15.X.1902 р.) дослідження продовжила Софія і також

Видається нам, що цей лист чудово ілюструє, наскільки К. Гадачек був проінформований про те, хто і де займається археологічними розкопками, а також особисто листувався принаймні з молодшою дочкою Пьотра графа Шембека і Марії з Фредрів графині Шембекової.

Окрім листів, у архіві Краківського археологічного музею зберігається невелика за обсягом папка “Гадачек Кароль 1874⁴–1914” [МАК OINiA, SP 12 Hadaczek Karol 1874–1914]. У ній зберігається рукопис статті “*Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru*” [МАК OINiA, SP 12/1] на 22 сторінках, датований 1 вересня 1901 р., написаний у Неслухові. Текст статті виконаний автором чорними чорнилами, правки та уточнення зроблені простим олівцем, один абзац виділено збоку червоним олівцем, деяка частина тексту закреслена синім олівцем. Статтю мали ілюструвати чотири рисунки, про що свідчать щоправда лише підписи до них (вінець горщика, “*dwujak podstawkowy*”, срібна бляшка від діядеми, срібний кульчик). Очевидно, цей рукопис – це чорновий варіант статті, яка згодом опублікована під такою ж назвою у четвертому томі “Матеріалів антропологічно-археологічних та етнографічних” [Hadaczek, 1903], тому для дослідників, які цікавляться науковою спадщиною К. Гадачека, безперечно цікаво буде прослідкувати роботу автора над цією публікацією, порівняти початковий та кінцевий її варіанти.

Також у папці “Гадачек Кароль 1874–1914” зберігається два екземпляри статті “*Eneolit, epoka bronzowa i tak zwana “hallstacka” na ziemiach polskich*”, яка опублікована відділом філологічним у “*Sprawozdaniach Akademii Umiejętności*” у грудні 1913 р. [МАК OINiA, SP 12/2. Osobne odbicie ze Sprawozdań Akademii Umiejętności Wydziału filologicznego za miesiąc grudzień 1913 r.], та картонка з наклеєними на неї двома газетними вирізками [МАК OINiA, SP 12/3]. Одна з них – вирізка під заголовком “*Kronika lwowska*” (Львів, 25 вересня, без року) дозволяє доповнити перелік курсів, які читав професор К. Гадачек, “*Історією стародавнього малярства*” (“*Historię starożytnego malarstwa*”) та “*Початками цивілізації та праісторією Східної та центральної Європи*” (“*Początki cywilizacji I pierwotne dzieje wschodniej I środkowej Europy*”). Зауважимо, С.-К. Козловський наводить такий перелік курсів: “*Пояснення окремих римських саркофагів*”, “*Грецька скульптура в IV ст. до н.е.*”, “*Пояснення опису Афінів Павсанія*”, “*Єгипетське мистецтво*”, “*Культура Греції перед Гомером*”, “*Рельєфи римських саркофагів*”, “*Вибрані стародавні скульптури*”, “*Грецька архітектура*”, “*Вибрані грецькі вазы*”, “*Фідій і його школа*”, “*Огляд археологічних досліджень на території колишньої Польщі*”, “*Доба металу в праісторії Польщі*” [Козловський, 2006, с. 94–95].

Друга вирізка з № 5117 “*Wieku Nowego*” від 8 червня 1918 р. дає змогу пролити деяке світло на долю спадщини К. Гадачека. У публікації під назвою “*Аукціон археологічних збірок святої пам’яті професора К. Гадачека*” йде мова про те, що по померлому у результаті самогубства професорові (19 грудня 1914 р.) залишилася багато обставлена квартира, а також цінні наукові збірки, зокрема колекції археологічних знахідок, римських монет, картин, бібліотека, які знаходилися увесь цей час у судовому депозиті. Найбільше зацікавлення науковців та колекціонерів викликала чудова колекція кераміки “*з неолітичного поселення гончарів, відкритого і дослідженого світлої пам’яті Гадачеком у Кошилівцях* [Заліщицький р-н, Тернопільська обл.] *на Поділлі*”. Відзначено, що ця колекція має значну наукову цінність, порівнювану за значенням з аналогічною колекцією з Більче-Золотого (Борщівський р-н, Тернопільська обл.), що зберігається у Краківському археологічному музеї, тому не дивно, що усі “*наші наукові інституції*” змагалися за отримання цієї колекції передусім для того, щоб вона не потрапила у “*чужі руки*”. Тому напередодні аукціону зібралися представник львівських музейних зібрань, щоб домовитися між собою, яким чином ця колекція має залишитися у Львові, адже вона походить зі Східної Галичини, і Природничий музей імені Дідушицьких

опублікувала їхні результати 1905 р. у тому ж щорічнику. У підсумку нею досліджено близько 100 поховань [див.: Błaszczuk, 1965; Jednorowska, 1998].

⁴ Зауважимо, що упорядники допустилися помилки щодо дати народження Кароля Гадачека – 24 січня 1873 р.

надавав субвенцію К. Гадачеку на дослідження. Краківська академія (Akademia Umiejętności) делегувала своїм представником на аукціон д-ра Влодзімежа Антоневіча (учня К. Гадачека), однак через попереднє рішення львівських музеїв він відмовився від участі у ньому. За спадщину К. Гадачека у підсумку змагалися Музей Любомирських та Музей Дідушицьких. Перший, через виділену колись К. Гадачеку субвенцію, мав також права на кошиловецьку колекцію, але у підсумку уступив першість Музею Дідушицьких, багатолітнім кустошом (опікуном збірок) якого був померлий вчений. У результаті ціла колекція за відносно дуже малі кошти перейшла у власність цього музею. Зазначалося, що справжню вартість колекції можна оцінити, лише якщо взяти до уваги, яку суму отримав у Лондоні власник с. Кошилівці Бернштейн за свою колекцію кошиловецької кераміки⁵. Щодо колекції римських монет, то їхня ціна на аукціоні зроста настільки, що представники львівських публічних музеїв визнали її зависокою щодо справжньої вартості (хоча до колекції входили монети зі скарбу, виявленого 1908 р. у проваллі неподалік с. Касперівці Заліщицького р-ну Тернопільської обл.). Картини, хоча і в дуже гарних рамах, не представляли музейної цінності, тому також перейшли у приватні руки, як і бібліотека (було, правда, зазначено, що за життя власника вона була значно більшою). В кінці публікації її автор, при нагоді, звернув увагу друзів, колег та учнів професора на те, що його могила на Личаківському цвинтарі перебуває у *“трагічному стані, бо навіть скромний дерев’яний хрест було викрадено для опалення. Чи не вартувало б зайнятися цією прикрою справою і звести хоча б скромний пам’ятник”*. Прикро, але віднайти тепер поховання К. Гадачека ми так і не змогли...

Серед кореспонденції В. Деметрикевича зберігається переписка ще з такими львівськими археологами, як Л. Козловський [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, W. Demetrykiewicz do Leona Kozłowskiego 1914, 1930, 6 str.] та М. Смішко (тоді ще студент) [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza, Marcjana Śmieszko 1930, 2 listy, 8 str.].

У листі від 21 січня 1930 р. студент М. Смішко просив дозволу відвідати Археологічний музей РАУ та збірку археологічного кабінету Ягеллонського університету. Вказував, що у цій справі мав уже написати до В. Деметрикевича з Варшави Л. Козловський. *“Мені особисто розходить в можливості зробити нотатки для моєї статті з епохи римської імперії у Східній Малопольщі”*, – зазначав М. Смішко і просив лише вказати час, коли б він міг приїхати до Кракова. У листі від 11 березня 1930 р. М. Смішко посилався на лист В. Деметрикевича від бл. лютого, в якому йому дозволено оглянути археологічну збірку РАУ і Ягеллонського університету, та знову просив призначити час, коли може для цього приїхати у Краків.

6 лютим 1930 р. датована чернетка вище згаданого листа В. Деметрикевича до Л. Козловського [МАК OINiA, Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. W. Demetrykiewicz do Leone Kozłowskiego 1914, 1930, str. 5–6]. Зокрема, *“Вельмишановного Пана Колегу”* Л. Козловського, відповідаючи на його лист, В. Деметрикевич інформував, що з початку грудня минулого року тяжко хворів і зміг би вийти з дому лише за два-три місяці. На жаль, його асистент д-р Тадеуш Рейман перебував за кордоном і повертався аж у березні. Саме тому тільки тоді В. Деметрикевич зміг би з радістю виконати прохання Л. Козловського *“щодо праці пана Смішка у Музеї археологічному Академії”*, чому й просив відтермінувати вказану поїздку та запастися терпінням аж до березня. Також у листі повідомляв, що до пана Смішка вже надіслана вищенаведена інформація.

На жаль, якоїсь детальнішої інформації щодо цього стажування М. Смішка у Кракові в архіві музею не виявлено. Зовсім не відображена документально і наступна його поїздка до Кракова 1932 р. З львівських матеріалів відомо, що у 1932 р. в наукове відрядження до Музею праісторичного РАУ в Кракові їздив М. Смішко. Це відрядження фінансувалося з фонду декана гуманітарного факультету (субвенція становила 200 злотих) і було необхідним з огляду

⁵ Цікаво, чи не може тут йти мова про сера Льюїса Нем’єра (Людвіга Бернштейн-Немировського) (1888–1960) – історика (Велика Британія), професора сучасної історії Манчестерського університету, іменем якого названа Школа істориків Англії, який народився 1888 р. в Скалаті на Тернопільщині.

на проведення інвентаризації предметів колекції інституту праісторії Львівського університету. У Кракові існувала єдина в Польщі взірцево організована лабораторія праісторичних знахідок, керівник якої д-р Т. Рейман спеціально навчався за кордоном консервувати знахідки. М. Смішко мав у нього ознайомитися з технічною стороною консервації праісторичних предметів, оскільки у фондах інституту праісторії зберігалось чимало бронзових і залізних предметів, яким загрожувало повне знищення [ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1268, арк. 7]. Хоча жодної додаткової інформації щодо цього стажування не виявлено, можемо стверджувати, що воно мало місце, бо в наступні роки М. Смішко успішно опікувався археологічною збіркою кафедри праісторії [ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1758, арк. 43], надавав консультації іншим науковим інституціям, зокрема, товариству і музею “Бойківщина” у Самборі.

Друга інституція, фондів збірки якої в контексті інституалізації археології в міжвоєнний період у Львівському університеті ми б хотіли б проаналізувати – Вроцлавський університет, який до певної міри став спадкоємцем Львівського: у травні 1945 р. до Вроцлава приїхала польська Група культурно-наукова на чолі з проф. Станіславом Кульчицьким (1895–1976), колишнім ректором Львівського університету (1936–1938). Він же став першим ректором польського Вроцлавського університету та політехніки, заснованого 24 серпня 1945 р. на базі німецьких вроцлавських вишів – університету і політехніки.

Серед тих львівських професорів, котрі після Другої світової війни переїхали до Вроцлава, було двоє археологів – професор класичної археології Е. Булянда та колишній працівник його кафедри К. Маєвський (1903–1981). Обидва стали професорами гуманітарного відділу новоутвореного Вроцлавського університету та політехніки (через п'ять років – філософсько-історичного відділу) і в особових справах обох віднаходимо багато цікавих свідчень не лише біографічного характеру, а й щодо львівської академічної археології 20–40-х рр. ХХ ст. Також ця інформація підсумована в альбомі, присвяченому 20-річчю Вроцлавського університету⁶. Життєпис вже на той час покійного батька записала його донька Марія Булянда [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, AU 0734/I, s. 197–198], а К. Маєвський свою біографію виклав сам [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, AU 0734/I, s. 329–331].

Так, саме із вроцлавських матеріалів довідуємося більше про родину Е. Булянди (на 1950 р.) – про братів Леопольда – пенсіонера, колишнього начальника відділу в Міністерстві скарбу, Юзефа – адвоката в Закопаному та Юліуша – начальника відділу Міністерства праці та соціальної політики, про дочку Марію, яка здала матуру 1939 р., а в час окупації Львова працювала на шоколадній фабриці та вчилася на зубного техника [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Bulanda Edmund, арк. 9]. Про те, що у Львові з 1933/34 навчального року Е. Булянда мешкав по вул. Бадені (зараз – вул. Рилєєва), відомо з інформаційних видань Львівського університету, але саме заповнюючи у Вроцлаві 11 травня 1946 р. анкету він у графі “Фінансове становище/маєтки” зазначив: “володію разом із дочкою кам'яницею у Львові” [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Bulanda Edmund, арк. 6].

Дані з вроцлавського архіву також верифікують інформацію щодо наукових подорожей та відряджень археолога, його зарплати, початку роботи в університеті. Так, рекомендуючи Е. Булянду на посаду професора кафедри класичної археології Вроцлавського університету, декан гуманістичного факультету цього вузу Єжи Ковальський (1893–1948) писав: “коли став професором кафедри класичної археології у Львівському університеті, мусів розпочати від початку працю з організації цього закладу, бо після свого попередника, який займався більше праісторією, отримав лише 117 книжок. Праці цій не сприяла спочатку війна, а потім період інфляції” [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Bulanda Edmund, арк. 16]. Тут мусимо нагадати, що Є. Ковальський також належав до когорти львівських професорів, котрих доля закинула до Вроцлава. До того ж, будучи класичним філологом та ученим-елліністом (1917–1920 – ад'юнкт, 1920–1929 – надзвичайний, 1929–1939 – звичайний професор III кафедри класичної філології Львівського університету), він досліджував серед іншого археологію Греції,

⁶ Album dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego imienia Bolesława Bieruta we Wrocławiu 1945–1965.

античну культуру і науки [див.: Biliński, 1948], тому добре знався з Е. Буляндою та працівниками його кафедри.

Особливо вроцлавські архівні дані важливі щодо періоду Другої світової війни. Е. Булянда за радянської влади був спочатку професором кафедри археології та історії матеріальної культури, а з листопада 1940 р. – кафедри класичної філології. В час німецької окупації Львова – вчителем Народної жіночої школи та одночасно таємно сам проводив університетські заняття і керував таємним польським Львівським університетом, в роботі якого брали участь кільканадцять професорів і доцентів та близько 300 студентів. Наприкінці 1945 р., уже перебуваючи в Кракові, він опрацював і представив міністру освіти план закінчення цього таємного навчання, адже мова йшла про десять габілітацій, кільканадцять докторантів, близько ста магістрів та ще більше часткових екзаменів [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Bulanda Edmund, арк. 14, 16, 22–23]. Саме таким чином Е. Булянда блискуче завершував “львівський період” своєї науково-педагогічної діяльності. Далі, як і багато інших львівських професорів, опинився у Вроцлаві, де віддав усі свої сили (щоправда уже підірвані воєнними лихоліттями та хворобою) іншому закладу – Вроцлавському університету і політехніці.

Щодо особової справи К. Маєвського, то у ній також знаходимо доволі багато матеріалів з “львівського періоду” його життя: дані про навчання у Львівському університеті (в Констанція Хилінського (1881–1939), Владислава Подляхи (1875–1951), Е. Булянди), закордонні наукові студії (зокрема, 1931 р. – музейно-розвідкові в Афінах і на Криті; 1934 р. – в СРСР (Україна, Росія, Крим – так зазначав сам К. Маєвський); 1935 р. – музейні студії в Афінах; 1937 р. – Берлін, Монако, Париж, Рим⁷), працював асистентом, старшим асистентом, доцентом кафедри класичної археології. У радянський період: 1939 р. – керівник кафедри стародавньої історії Львівського університету, з 1940 р. – одночасно, старший науковий працівник Львівського відділу Інституту археології АН УРСР. Під час німецької окупації перебував весь час у Львові, працював спочатку у будівельній фірмі, пізніше – в археологічному музеї. Після визволення Львова – ті ж обов’язки, які виконував з кінця 1939 р. по липень 1941 р. Залишив Львів у квітні 1945 р. Зауважимо, що всі призначення цього періоду можна прослідкувати дуже детально, з точними датами – день, місяць, рік [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Majewski Kazimierz, арк. 2–8].

У вроцлавських документах К. Маєвського знаходимо, можливо, зважаючи на кон’юнктуру тогочасної соціалістичної Польщі, свідчення про його “комуністичне” минуле: 1 жовтня 1922 р. почав навчатися на філософському факультеті Львівського університету, а 25 квітня 1923 р. був арештований за приналежність до нелегальної академічної соціалістичної організації “Життя” і комуністичну діяльність (КПЗУ). Суд відбувся у червні 1924 р. і звільнив К. Маєвського з-під арешту. 1 жовтня 1924 р. поновив студії на тепер уже гуманітарному факультеті Львівського університету [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Majewski Kazimierz, арк. 3]. В іншому документі він деталізував цей епізод своєї біографії: був членом соціалістичної молодіжної організації, брав участь у засіданнях і лекціях, організованих незалежним союзом соціалістичної молоді. Після розпуску цієї організації зблизився ідеологічно з колегами із КПЗУ, але формально її членом не був, хоча і розповсюджував комуністичну літературу і виконував функції “техніка”. У такій якості перебував у Кам’янці-Струмиловій (тепер – Кам’янка-Бузька) і Дрогобичі, де арештований у квітні 1923 р. Спочатку його утримували у слідчій тюрмі в Дрогобичі, потім – у Львові. На суді (т.зв. “справа Вовка і товаришів”) у червні 1924 р. разом з десятьма іншими звільнений “без вини і кари”. Під час ув’язнення отримав нервову хворобу [Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120 / Majewski Kazimierz, арк. 7].

Отже, архівні справи Краківського археологічного музею та Вроцлавського університету містять цікаві свідчення як біографічного характеру, так і загалом щодо львівської академічної

⁷ Відмічав, що був учасником археологічних розвідок на Пелопонесі, Кносі і в Криму.

археології першої половини ХХ ст., які дозволяють доповнити та перевірити ту інформацію, яка зберігається у львівських архівах щодо історії археології у Львівському університеті.

ЛІТЕРАТУРА

- Білас Н. (2005). Археологічна наука у Львівському університеті (XIX–30-ті роки ХХ ст.) // АДЛУ. – Вип. 8. – Львів. – С. 46–114.
- Білас Н. (2007). Викладання біблійної археології у Львівському університеті // Вісник Інституту археології. – Вип. 2. – Львів. – С. 80–87.
- Булик Н. (2014). Львівська археологія ХІХ – початку ХХ століття: дослідники, наукові установи, музеї. – Львів. – 304 с.
- ДАЛО. – Ф. 26 (Львівський університет). – Оп. 5 (Особові та пенсійні справи професорсько-викладацького складу і службовців). – Спр. 1758, 2091.
- ДАЛО. – Ф. 26 (Львівський університет). – Оп. 7 (Філософський факультет 1849–1924. Гуманітарний факультет 1924–1939). – Спр. 1268.
- Козловський С.-К. (2006). Володимир Антоневич і Кароль Гадачек // АДЛУ. – Вип. 9. – С. 89–96. Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. – AU 0734/I.
- Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. – RK-120 / Bulanda Edmund 1945-1951, 55 + 2 арк.
- Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. – RK-120 / Majewski Kazimierz 1945-1952, 65 арк.
- Biliński B. (1948). Wspomnienie o Jerzym Kowalskim // Archeologia. – R. 2. – S. 469–474.
- Błaszczak S. (1965). Jadwiga Szeptycka i Zofia Szembekówna // Literatura Ludowa. – Warszawa. – R. IX. – Nr 2–3.
- Hadaczek K. (1903). Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru (z 1 tablicą) // Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne. – Kraków. – T. VI. – S. 27–35.
- Jednorowska Z. (1998). Prace archeologiczne Zofii i Jadwigi Szembekównych // Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie. – R. XLIII.
- МАК OINiA. – Спущизна проф. Вłodzimierza Demetrykiewicza. – Korespondencja wpływająca. Jzydor Szaraniewicz 1902 r. – 1 list.
- МАК OINiA. – Спущизна проф. Вłodzimierza Demetrykiewicza. – Korespondencja wpływająca. Prof. K. Hadaczek 1907–1908, 1911. – 4 listy, 1 koperta.
- МАК OINiA. – Спущизна проф. Вłodzimierza Demetrykiewicza. – Korespondencja wpływająca. Marcján Śmieszko 1930. – 2 listy, 8 str.
- МАК OINiA. – Спущизна проф. Вłodzimierza Demetrykiewicza. – Korespondencja wpływająca. W. Demetrykiewicz do Leone Kozłowskiego 1914, 1930. – 6 str.
- МАК OINiA. – Спущизна проф. Вłodzimierza Demetrykiewicza. – Korespondencja wpływająca. W. Demetrykiewicz do K. Hadaczeka 1912 r. – 1 list, 4 str.
- МАК OINiA. – SP 12 Hadaczek Karol 1874–1914.

REFERENCES

- Bilas, N. (2005). Arkheolohichna nauka u Lvivskomu universyteti (XIX–30-ti roky XX st.), *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 8, Lviv, 46–114.
- Bilas, N. (2007). Vykladannia bibliinoi arkheolohii u Lvivskomu universyteti. *Visnyk Instytutu arkheolohii*, 2, Lviv, 80–87.
- Bulyk, N. (2014). *Lvivska arkheolohiia XIX–pochatku XX stolittia: doslidnyky, naukovi ustanovy, muzei*, Lviv, 304 s.
- DALO. F. 26 Lvivskiyi universytet, op. 5. Osobovi ta pensiini spravy profesorsko-vykladatskoho skladu i sluzhbovtiv, spr. 1758, 2091.
- DALO. F. 26 Lvivskiyi universytet, op. 7. Filosofskiyi fakultet 1849–1924. Humanitarniyi fakultet 1924–1939, spr. 1268.
- Kozlovskiy, S.-K. (2006). Volodymyr Antonievich i Karol Hadachek. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 9, 89–96.

- Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, AU 0734/I.
Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. RK-120 / Bulanda Edmund 1945–1951, 55 + 2 арк.
Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. RK-120 / Majewski Kazimierz 1945–1952, 65 арк.
Biliński, B. (1948). Wspomnienie o Jerzym Kowalskim. *Archeologia*, 2, 469–474.
Błaszczyk, S. (1965). Jadwiga Szeptycka i Zofia Szembekówna. *Literatura Ludowa*, IX (2–3), Warszawa.
Hadaczek, K. (1903). Z badań archeologicznych w dorzeczu Dniestru (z 1 tablicą). *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, VI, Kraków, s. 27–35.
Jednorowska, Z. (1998). Prace archeologiczne Zofii i Jadwigi Szembekównych. *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie*, XLIII.
MAK OINiA. Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. Korespondencja wpływająca. Jzydor Szaraniewicz 1902 r., 1 list.
MAK OINiA. Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. Korespondencja wpływająca. Prof. K. Hadaczek 1907–1908, 1911, 4 listy, 1 koperta.
MAK OINiA. Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. Korespondencja wpływająca. Marcjan Śmiszko 1930, 2 listy, 8 str.
MAK OINiA. Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. Korespondencja wpływająca. W. Demetrykiewicz do Leone Kozłowskiego 1914, 1930, 6 str.
MAK OINiA. Spuścizna prof. Włodzimierza Demetrykiewicza. Korespondencja wpływająca. W. Demetrykiewicz do K. Hadaczeka 1912 r., 1 list, 4 str.
MAK OINiA. SP 12 Hadaczek Karol 1874–1914.

Стаття: надійшла до редакції 20.04.2017

прийнята до друку 10.05.2017

INSTITUTIONALIZATION OF ARCHAEOLOGY IN IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV DURING THE FIRST HALF OF XX CENTURY (ACCORDING TO MATERIALS FROM FOREIGN ARCHIVAL SOURCES)

Natalia BILAS

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine, e-mail: nbilas@meta.ua*

The tradition of teaching of archeology at the University of Lviv, which is one of the oldest universities in our country, continues from the first half of XIX century. Later, I. Szaranewych, M. Hrushevskiy, L. Cwiklinski made their contribution to the formation of archeology at Lviv University. The first Chair of Classical Archeology and History was led by K. Hadaczek (1905–1914), and the heyday of archeology in this scientific-educational institution can be dated back to 1916–1939, when there were two chairs of archeology, headed by E. Bulanda and L. Kozłowski. All archaeologists of the Lviv University contacted closely and established cooperation with the scientific institutions of this region and abroad. Such cooperation was primarily dependent on their scientific interests, individual relationships and personal material opportunities. Connections of Lviv archaeologists with the institutions of Kraków were especially close, therefore, it is not surprising that materials for the history of archeology of the University of Lviv were deposited in their scientific foundations. The forced transfer of the group of Lviv scholars to Wrocław in 1945 also caused the fact that the archives of the University of Wrocław includes interesting evidences not only of biographical character but also related to Lviv academic archeology of 20–40's of XX century.

Key words: Lviv University, classical archeology, prehistory, Kraków, Wrocław, K. Hadaczek, M. Smiszko, E. Bulanda, K. Majewski.